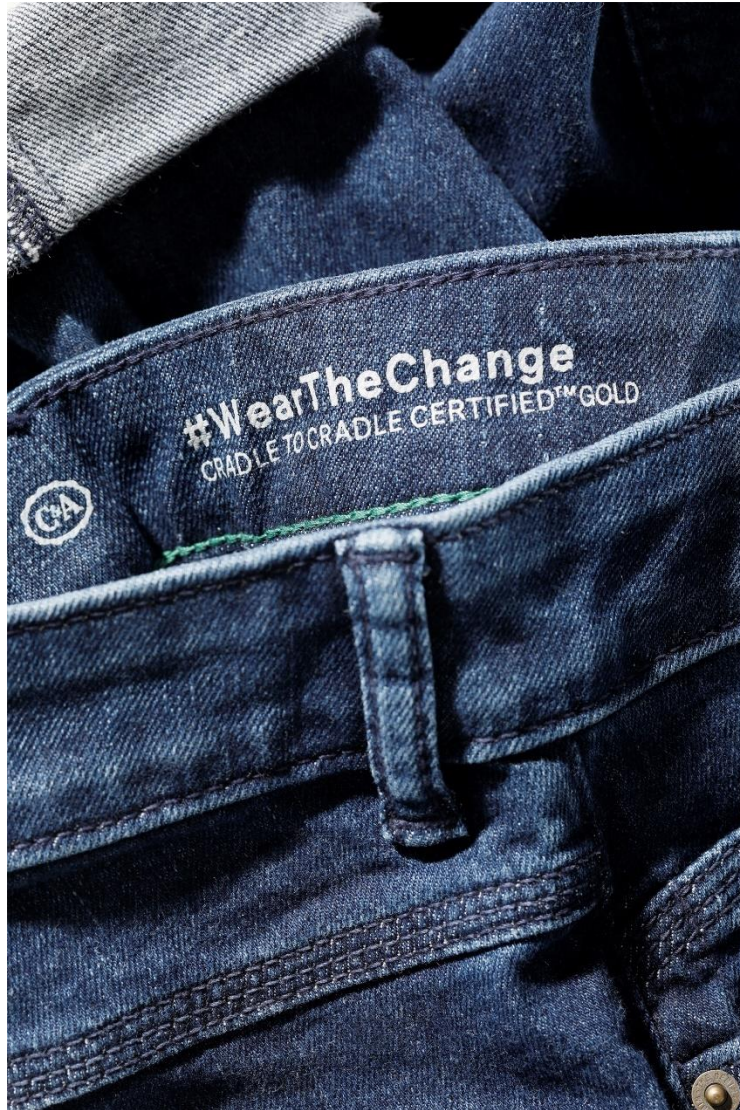

Verslag maatschappelijk verantwoord beleggen 2020

INHOUDSOPGAVE

1. Voorwoord	3
2. Beleid maatschappelijk verantwoord beleggen.....	4
2.1 Uitgangspunten beleid	4
2.2 Instrumenten	4
2.3 Ontwikkelingen in het maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid 2020 en voornemens 2021.....	5
3. Governance	5
4. Beleggingsportefeuille	6
5. Uitsluitingen	7
6. Stemmen en engagement.....	8
7. ESG-integratie	10
7.1 Toetsingscriteria beleggingsfondsen	10
7.2 PRI-score.....	11
7.3 Scorecard	12
7.4 Groene obligaties.	12
8. Klimaat.....	12
8.1 Klimaat	12
8.2 CO ² -uitstoot	13
8.3 Klimaatrisico's	15
9. Impact beleggingen	16
10. Onroerend goed	16
10.1. Direct onroerend goed.....	16
10.2. Indirect onroerend goed	17
11. Overige ontwikkelingen.....	18
11.1. IMVB-convenant.....	18
11.2 Betrokkenheids- en stembeleid	18
11.3 SFDR.....	19
11.4 UNPRI	19
11.5. Beleggen in Nederland	19

1. Voorwoord

Voor u ligt het verslag Maatschappelijk Verantwoord Beleggen van Stichting Pensioenfonds Provisum. In dit verslag lichten wij ons beleid toe en leggen wij verantwoording af over de belangrijkste resultaten in 2020.

Door het coronavirus maken we ongekende tijden door. Dit zal ongetwijfeld nog diepe sporen achterlaten. Welke dat zullen zijn, is vooralsnog onduidelijk. Daarnaast staat ons pensioenstelsel op het punt om ingrijpend hervormd te worden. Juist nu is het belangrijk dat onze deelnemers op ons kunnen blijven rekenen, d.w.z. dat wij ons blijven inspannen om op een kosten efficiënte wijze een optimaal rendement te behalen tegen een aanvaardbaar risico om de koopkracht van de deelnemers zo goed als mogelijk in stand te houden. Daar is in de afgelopen jaren nadrukkelijk een ander aandachtspunt bij gekomen, namelijk om bij de beleggingen rekening te houden met maatschappelijk verantwoorde normen en daarover duidelijk en transparant te rapporteren.

Dit verslag is een aanvulling op ons integrale jaarverslag, waarin wij duurzaamheid bespreken in samenhang met de financiële prestaties. Dit verslag biedt de mogelijkheid achtergrondinformatie en uitleg te geven van de beknopte rapportage in het jaarverslag. Zo streven wij naar optimale transparantie over onze maatschappelijke bijdrage en bedrijfsvoering.

Hoewel het bestuur best ambitieus wil zijn, moet bij de opzet en uitvoering van het verantwoord beleggingsbeleid ook rekening gehouden worden met de omvang en mogelijkheden van het fonds. Dat brengt met zich mee dat het fonds zich niet in de koppositie van de pensioenfonds op het terrein van verantwoord beleggen kan bevinden. Maar dat is ook niet wat het bestuur beoogt. Wel om op een eigen wijze een steentje bij te dragen aan een leefbare en duurzame wereld. Wat hierbij wel zorgen baart, is de toenemende regeldruk en de complexiteit van de wet- en regelgeving inzake verantwoord beleggen voor pensioenfonds, waarbij de samenhang niet altijd even duidelijk is. De hiermee verbonden oplopende kosten en de governance aandacht voor het onderwerp maatschappelijk beleggen in relatie tot proportionaliteit zou meer aandacht mogen krijgen.

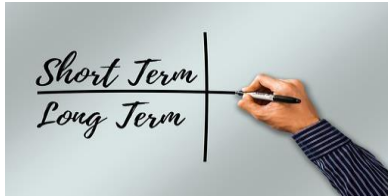
We zullen ook in 2021 onze visie op maatschappelijk verantwoord beleggen verder vorm geven en daarmee onze deelnemers uitzicht bieden op een pensioen in een wereld die steeds beter leefbaar is.

2. Beleid maatschappelijk verantwoord beleggen

2.1 Uitgangspunten beleid

In ons maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid worden milieu, sociale omstandigheden en (ondernemings-) bestuur ("ESG") in onze beleggingsbeslissingen in aanmerking genomen in aanvulling op de gebruikelijke financiële aspecten.

Zoals eerder opgemerkt belegt het fonds om een optimaal rendement te behalen tegen een aanvaardbaar risico. Het bestuur is van mening dat dit goed kan samengaan met maatschappelijk verantwoord beleggen. Maatschappelijk verantwoord beleggen loont: een

duurzame ontwikkeling en bedrijfsvoering hebben een positieve invloed op de rendement-risicoverhouding. Het behalen van een goed en stabiel rendement vereist aandacht voor milieu, maatschappij en zorgvuldig ondernemingsbestuur. De korte termijn is hierbij van ondergeschikt belang. Er wordt vooral gekeken naar de lange termijn (financiële) resultaten van de

beleggingen voor het fonds, nadrukkelijk in combinatie met aandacht voor economie, milieu, mens en samenleving. Hiermee wil het bestuur invulling geven aan de waarden en principes waar het fonds voor staat: het recht van eenieder op een eerlijke humane behandeling en op een duurzame wereld. Zo wordt invulling gegeven aan het streven van het fonds om lange termijn waarde te creëren. Een positief, maar niet vooropgezet gevolg hiervan, is dat de maatschappelijke acceptatie van pensioenfondsen in het algemeen en dus ook van ons fonds wordt verhoogd.

Vanzelfsprekend wenst het fonds geen beleggingen te doen die op grond van het internationale recht zijn verboden of niet voldoen aan door Nederland ondertekende internationale verdragen. Bij de ontwikkeling van het maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid zijn o.m. de volgende internationale normen en verdragen als uitgangspunt genomen:

- *Universele verklaring van de rechten van de mens;*
- *Verklaring van de ILO inzake fundamentele arbeidsrechten;*
- *Verklaring van Rio inzake milieu en ontwikkeling;*
- *Verdrag van de Verenigde Naties tegen corruptie*
- *Verskillende verdragen op het gebied van controversiële wapens*

2.2 Instrumenten

Het beleid maatschappelijk verantwoord beleggen is vertaald naar de volgende instrumenten:

- Uitsluiting: Provisum sluit ondernemingen uit die de principes van de UN Global Compact schenden, betrokken zijn bij controversiële wapens, tabak, pornografie en gokken en landen die onderworpen zijn aan sancties van de EU.
- Stemmen en engagement: waar mogelijk wordt als aandeelhouder gestemd op aandeelhoudersvergaderingen en wordt in gesprek gegaan met de top van een onderneming om het bedrijf aan te sporen aanpassingen in de strategie of governance door te voeren teneinde meer maatschappelijk verantwoord te opereren (engagen).
- ESG-Integratie: in het beleggingsproces wordt een steeds belangrijkere rol toebedeeld aan het meenemen van ESG-criteria, o.a. bij het selecteren, monitoren en beoordelen van beleggingscategorieën, de vermogensbeheerder en managers van beleggingsmandaten, -fondsen.

- Impact Investments: betreft het investeren in ondernemingen, die nadrukkelijk een positieve maatschappelijke, sociale en/of milieu impact nastreven en tegelijkertijd ook financieel rendement behalen. Dit is een instrument dat nog niet nader is ingevuld door het fonds, maar waarin wel wordt belegd.

2.3 Ontwikkelingen in het maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid 2020 en voornemens 2021

- In vervolg op het besluit om m.i.v. eind 2019 te beleggen in een mandaat bij State Street voor 50% van de aandelenportefeuille heeft het bestuur besloten om gebruik te maken van de mogelijkheid om te stemmen en te engagen. Hierbij wordt het "Stewardship-beleid" van State Street gevolgd en gebruik gemaakt van de standaard- rapportages van State Street.

- Als uitvloeisel van nieuwe wetgeving, de Europese Shareholder Right Directive, heeft het fonds een verklaring op de website geplaatst inzake het betrokkenheids- en stembeleid.

- Op basis van de stand per ultimo 2020 heeft er een nulmeting plaats gevonden van de CO2-voetprint van de aandelen- en obligatieportefeuilles. Deze meting zal samen met de resultaten van de dit jaar uit te voeren beleggingsstudie (inclusief ALM-studie), waarin de klimaatrisico's meegenomen zullen worden, de basis vormen voor het nog te formuleren beleid van het fonds inzake de klimaatrisico's en CO2-reductie.

- Anthos Fund & Asset Management B.V., de vermogensbeheerder van Provisum, heeft in 2019 de UN Principles for Responsible Investment (PRI) ondertekend. AFAM heeft een jaar na de ondertekening de eerste score ontvangen, een overall score van A. De mediaan, die vastgesteld is op basis van alle ondertekenaars van de PRI, is een B-score.

- Begin 2021 heeft het bestuur besloten om aan de vermogensbeheerder de mogelijkheid te geven om te beleggen in groene obligaties, mits de risicorendementsverhouding minimaal gelijkwaardig is aan 'reguliere' staatsobligaties.

- Met ingang van 10 maart 2021 dient een pensioenfonds op grond van Europese wetgeving, Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR) aan te geven of zij de belangrijkste ongunstige effecten van beleggingsbeslissingen op duurzaamheidsfactoren meeneemt. Hiervoor heeft het fonds een Verklaring opgesteld en op de website gepubliceerd.

- Recentelijk heeft het bestuur afspraken van het Convenant Internationaal Maatschappelijk Beleggen (IMVB) voor pensioenfondsen in het verantwoord beleggingsbeleid geïncorporeerd.

- In 2021 zal onderzocht worden of en zo ja welke Social Development Goals (SDG's) van de Verenigde Naties in het beleid zullen worden opgenomen.

3. Governance

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van het maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid inclusief de beginselen en ambities die hieraan ten grondslag liggen. Het bestuur laat zich daarbij adviseren door de Beleggingscommissie, die tevens toezicht houdt op de uitvoering van het beleggingsbeleid. Met ingang van 2021 heeft de Beleggingscommissie een werkgroep maatschappelijk verantwoord beleggen ingesteld om de commissie te ontlasten op het terrein van het verantwoord beleggingsbeleid. De werkgroep heeft als taak de Beleggingscommissie te adviseren en voorstellen te formuleren op het terrein van het

verantwoord beleggingsbeleid. De werkgroep assisteert ook bij het toezicht op de uitvoering van het beleid.

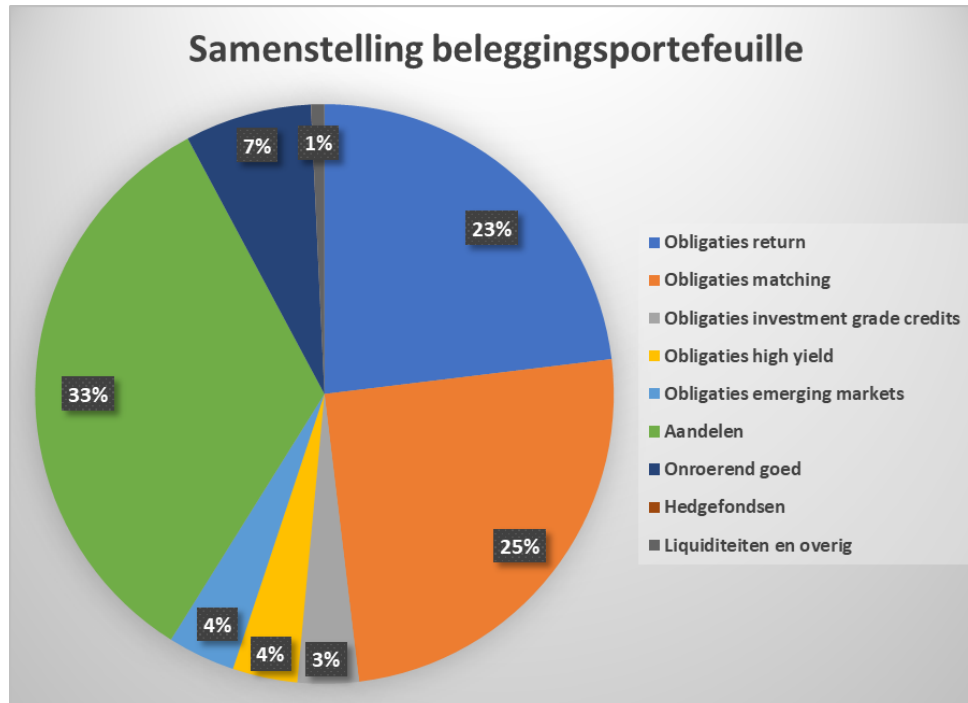
Om een draagvlak voor de keuzes over maatschappelijk verantwoord beleggen onder de belanghebbenden te creëren stemt het bestuur wijzigingen af met het Verantwoordingsorgaan. Voorts legt het bestuur verantwoording af aan het Verantwoordingsorgaan over het gevoerde beleid.

Het fonds maakt gebruik van een fiduciaire vermogensbeheerder, Anthos Fund & Asset Management B.V. In het contract met de vermogensbeheerder zijn afspraken gemaakt over de selectie van de beleggingsmanagers (beleggingsfondsen en mandaat), waarvan ESG-criteria onderdeel uitmaken. Er zijn eveneens heldere afspraken gemaakt met bewaking middels SLA's over financiële en niet-financiële informatie. De prestaties van de beleggingsmanagers worden jaarlijks beoordeeld op basis van geleverde beleggingsresultaten, kosten en ESG-criteria. De fiduciaire vermogensbeheerder wordt tenminste eenmaal in de drie jaar uitgebreid beoordeeld.

Het bestuur informeert de deelnemers over het gevoerde beleid via de website [Verantwoord beleggen - Provisum](#), het pensioenbericht, jaarverslag en dit verslag.

4. Beleggingsportefeuille

Per 31 december 2020 was het vermogen ruim € 1,6 miljard en was als volgt verdeeld over de verschillende beleggingscategorieën:

De aandelenportefeuille is voor 50% passief en voor 50% actief belegd. Voor het actieve deel selecteert AFAM de beleggingsfondsen op basis van criteria die door het pensioenfonds zijn

vastgelegd. Het passieve deel van de aandelenportefeuille is ingericht middels een direct mandaat bij Statestreet.

De obligaties matching en de obligaties return portefeuille worden direct door AFAM belegd. Deze portefeuilles dienen om het renterisico van de pensioenverplichtingen af te dekken. Om deze reden wordt binnen deze portefeuilles uitsluitend belegd in AAA- en AA- staatsobligaties uitgegeven in euro's. De overige obligaties worden belegd door middel van beleggingsfondsen.

Provisum heeft het grootste deel van de onroerend goed portefeuille (51%) direct belegd in winkels in Nederland. Het overige onroerend goed is indirect belegd via beleggingsfondsen.

5. Uitsluitingen

Het fonds sluit het volgende uit:

- a. Ondernemingen die betrokken zijn bij de productie en/of handel in controversiële wapens.
- b. Ondernemingen die betrokken zijn bij tabak, pornografie of gokken.
- c. Ondernemingen die duidelijk en op grove wijze de principes van het UN Global Compact schenden. De UN Global Compact is een initiatief van de Verenigde Naties en stelt zich ten doel om bedrijfsactiviteiten en -strategieën overal ter wereld in overeenstemming te brengen met principes verdeeld over de volgende onderwerpen:

Mensenrechten:

1. Bedrijven moeten de bescherming van Internationaal uitgevaardigde mensenrechten ondersteunen en respecteren, en
2. ervoor zorgen dat zij niet medeplichtig zijn aan mensenrechtenschendingen.

Arbeidsrechten:

3. Bedrijven moeten de vrijheid van vakvereniging erkennen en het recht op collectieve onderhandelingen handhaven, evenals
4. het uitbannen van alle vormen van verplichte en gedwongen arbeid;
5. de effectieve afschaffing van kinderarbeid;
6. de bestrijding van discriminatie in arbeid en beroep.

Milieu:

7. Bedrijven moeten voorzorgsmaatregelen treffen bij het belasten van het milieu;
8. initiatieven ondernemen om een groter milieubewustzijn te bevorderen, en
9. de ontwikkeling en de verspreiding van milieuvriendelijke technologieën stimuleren.

Anti-corruptie:

10. Bedrijven moeten elke vorm van corruptie tegengaan, inclusief afpersing en omkoping.

d. Landen die onderworpen zijn aan sancties van de EU (Wit-Rusland, Centraal Afrikaanse Republiek, Iran, Libië, Myanmar, Noord-Korea, Rusland, Somalië, Zuid-Soedan, Soedan, Syrië, Venezuela en Zimbabwe).

Provisum maakt gebruik van de screenings- en research capaciteiten van Sustainalytics. Deze organisatie houdt zich actief bezig met wereldwijd onderzoek naar maatschappelijke thema's en voert analyses uit op het gebied van duurzaamheid ten aanzien van beleggingsportefeuilles. Twee keer per jaar worden alle beleggingen in aandelen en obligaties door Sustainalytics gescreend. Het bureau onderzoekt welke ondernemingen en landen naar aanleiding van de door het fonds gedefinieerde uitgangspunten moeten worden uitgesloten. Voor dit rapport is de lijst van 1 januari 2021 gebruikt en heeft geleid tot de uitsluiting van 196 ondernemingen. Voor de lijst van uitgesloten ondernemingen wordt verwezen naar <https://provisum.nl/over-provisum/verantwoord-beleggen/uitsluitingen/>.

Als een van de investeerders in een fonds kan Provisum de beleggingsmanagers van beleggingsfondsen niet opleggen de uitsluitingslijst toe te passen; dat kan alleen bij een mandaat. Toch wordt de screening ook toegepast op de beleggingen middels beleggingsfondsen. Indien een fonds meer dan de benchmark (de MSCI All countries World Index, ACWI) is belegd in een uitgesloten categorie, zal Provisum met AFAM in overleg treden over eventueel te nemen acties, inclusief een mogelijke beëindiging van de investering in het fonds.

De portefeuilles obligatie matching en return worden niet gescreend; de beleggingscriteria van deze obligaties zullen vanwege de karakteristieken van de beleggingen niet tot uitsluitingen leiden.

De resultaten van de screening 2020 zijn als volgt.

Exposure in	Aandelen		Investment Grade		High Yield		Emerging Markets Debt	
	2019	2020	2019	2020	2019	2020	2019	2020
Controversiële wapens	0,61%	0,07%	0,90%	0,89%	0,10%	0,12%	-	-
Schending UN Global Compact	0,68%	0,26%	0,42%	0,38%	1,98%	1,28%	-	-
Landen die onderworpen zijn aan sancties EU	-	-	-	-	-	-	9,28%	7,60%
Tabak	0,20%	0,08%	0,76%	0,76%	0,22%	1,11%	-	-
Pornografie	0,04%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,16%	-	-
Gokken	0,19%	0,12%	0,00%	0,00%	0,90%	2,22%	-	-

Ten opzichte van 2019 is het belang in uitgesloten bedrijven in de gehele aandelenportefeuille gedaald. Dit heeft te maken met het feit dat Provisum eind 2019 is overgestapt van het beleggen van een passief mandaat zonder uitsluitingslijst naar een passief mandaat met uitsluitingslijst. In het passieve mandaat worden geen belangen gehouden in uitgesloten ondernemingen.

Ten opzichte van 2019 hebben er het afgelopen jaar geen veranderingen plaatsgevonden in de lijst met landen die onderworpen zijn aan sancties van de EU. De exposure naar uitgesloten landen is afgenomen van 9,22% eind 2019 naar 7,61% eind 2020. Deze afname betreft vooral investeringen in Russische staatsobligaties, die nog het grootste deel uitmaken van het percentage overschrijdingen.

6. Stemmen en engagement

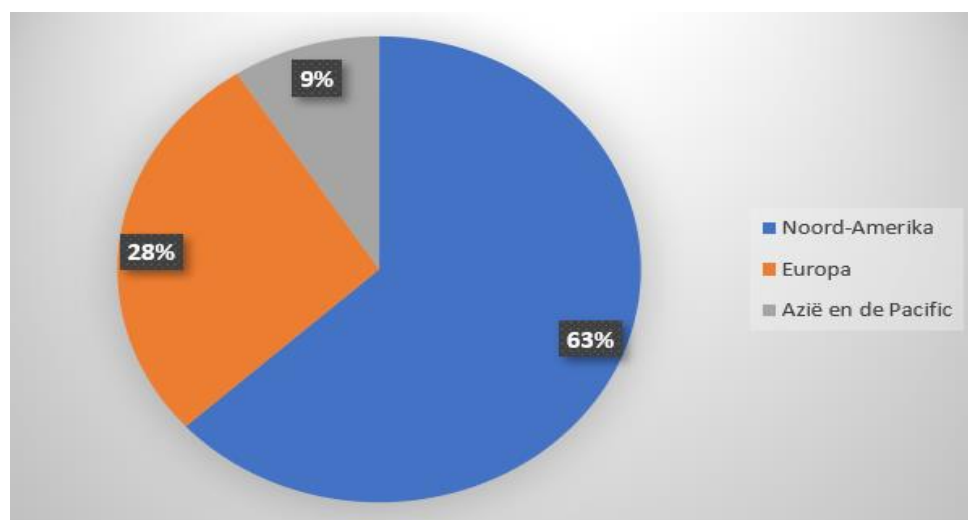
Op aandeelhoudersvergaderingen kan gebruik worden gemaakt van het recht om te stemmen. Bij engagement gaat een fonds in gesprek met de top van een onderneming om het bedrijf aan te sporen aanpassingen in de strategie of governance door te voeren teneinde meer

maatschappelijk verantwoord te opereren. Beide instrumenten zijn alleen mogelijk wanneer een pensioenfonds de aandelen in bezit heeft (mandaat bij State Street) en derhalve niet in het geval van beleggingsfondsen. Provisum gaat niet zelf de hele wereld over om te stemmen en gesprekken te voeren, maar laat dit uitvoeren door State Street. Provisum heeft zich hiervoor aangesloten bij het stem-en engagementbeleid van State Street, [Asset Stewardship | SSGA](#). Periodiek rapporteert State Street hierover.

State Street doet verslag van het engagement en het stemgedrag van hun team op bedrijfsniveau. Hierdoor zullen niet alle onderstaande resultaten precies op het specifieke mandaat van Provisum van toepassing zijn. Het geeft echter wel een goed beeld van de activiteiten die van belang zijn voor de portefeuille.

State Street toonde in 2020 op bedrijfsniveau engagements bij 527 bedrijven in meer dan 800 ESG-kwesties. Dit vond plaats bij bedrijven over de hele wereld.

State Street koppelt de engagement aan stemmomenten. Daarom heeft meer dan de helft van de gesprekken met bedrijven voorafgaand aan een stemmoment plaatsgevonden. Dat is ook een goed moment om in gesprek te gaan, met name wanneer er toegang tot het bestuur van het bedrijf nodig is. Er vonden 301 gesprekken met bedrijven plaats voor stemdoeleinden (op bedrijfsniveau), bijvoorbeeld over:

- beloning (excessieve beloningen, structuur enzovoorts);
- milieu (klimaatverandering, milieubeheer);
- governance (leiderschap van het bestuur, vernieuwing van het bestuur, structuur van het bestuur, rechten van de aandeelhouders); en
- maatschappelijk (mensenrechten, prioriteiten wat betreft stewardship, COVID-19).

Daarnaast vond bij 226 bedrijven engagement plaats buiten de stemperiode. Onderwerpen die o.a. aan de orde kwamen, waren cybersecurity, etnisch eigenaarschap, bedrijfscultuur, human capital en management van de maatschappelijke toeleveranciersketen. Bij 167 bedrijven was er een bestuurslid van het bedrijf aanwezig in de call of in de meeting en bijna alle gesprekken werden gevoerd door het team van State Street en niet in samenwerking met andere investeerders.

In volgende tabel staat informatie over het stemgedrag op bedrijfsniveau van State Street.

Aantal vergaderingen gestemd	Aantal landen
19.370	73
Voorstellen bestuur	Voorstellen aandeelhouder
176.680	4,690
Stemmen voor	Met management
84.5%	88.6%
Stemmen tegen	Tegen management
15.5%	11.4%

Voor meer informatie over het stem- en engagementactiviteiten van State Street verwijzen wij naar [asset-stewardship-report-2020.pdf \(ssga.com\)](https://www.ssga.com/asset-stewardship-report-2020.pdf).

7. ESG-integratie

7.1 Toetsingscriteria beleggingsfondsen

Zoals hiervoor is aangegeven belegt Provisum voor een groot deel via beleggingsfondsen in aandelen. Omdat bij een beleggingsfonds Provisum niet de eigenaar is van de aandelen, is het voor Provisum niet mogelijk om te stemmen op aandeelhoudersvergaderingen en in gesprek te gaan met ondernemingen over hun gevoerde maatschappelijk verantwoord beleid. Provisum heeft daarom criteria opgesteld om de beleggingsfondsen te toetsen op hun verantwoorde beleggingsbeleid. De criteria zijn:

1. De beleggingsmanager heeft de UN Principles for Responsible Investment (UNPRI) verklaring ondertekend,
2. De beleggingsmanager heeft een verantwoord beleggingsbeleid,
3. De beleggingsmanager heeft een uitsluitingsbeleid voor ondernemingen die betrokken zijn bij controversiële wapens,
4. De beleggingsmanager heeft een uitsluitingsbeleid voor gesanctioneerde landen,
5. De beleggingsmanager heeft een stembeleid (aandelenbeleggingen),
6. De beleggingsmanager heeft een engagementbeleid (aandelenbeleggingen).

De vermogensbeheerder zal alleen in beleggingsfondsen beleggen als aan deze zes criteria wordt voldaan. Uitzonderingen zijn mogelijk, mits deze na overleg met en vervolgens door de Beleggingscommissie zijn goedgekeurd. AFAM voert regelmatig overleg met de managers van de beleggingsfondsen om (met succes) verbeteringen in het beleid en in de rapportages aan te brengen. In het volgende overzicht is aangegeven in hoeverre de beleggingsmanagers voldoen aan de criteria.

Toetsingscriteria	Aandelen		Investment Grade		High Yield		Emerging Markets	
	2019	2020	2019	2020	2019	2020	2019	2020
Jaar	2019	2020	2019	2020	2019	2020	2019	2020
Aantal managers	16	15	3	3	5	6	5	5
UNPRI ondertekend	16	15	3	3	5	6	5	5
Eigen verantwoord beleggingsbeleid	16	15	3	3	5	6	5	5
Uitsluitingsbeleid controversiële wapens	9	8	3	3	4	4	-	-
Uitsluitingsbeleid gesanctioneerde landen	-	-	-	-	-	-	0	0
Stembeleid	14	15	-	-	-	-	-	-
Engagementbeleid	11	15	2	3	3	6	-	-

7.2 PRI-score

AFAM heeft in 2019 de UN Principles for Responsible Investment (PRI) ondertekend. UNPRI is een netwerk van grote institutionele beleggers, opgericht in 2005 op initiatief van de Verenigde Naties. De basis van PRI wordt gevormd door zes principes van verantwoord beleggen:

- **Principe 1:** We zullen ESG-kwesties opnemen in de investeringsanalyse en besluitvormingsprocessen
- **Principe 2:** We zullen betrokken aandeelhouders zijn en ESG-kwesties integreren in ons betrokken aandeelhoudersbeleid en de uitvoering hiervan
- **Principe 3:** We zullen op passende wijze rapporteren over ESG-kwesties met betrekking tot de ondernemingen waarin we beleggen
- **Principe 4:** We zullen de acceptatie en implementatie van de principes binnen de beleggingssector bevorderen
- **Principe 5:** We zullen samenwerken om de effectiviteit van de implementatie van de principes te vergroten
- **Principe 6:** We zullen verslag uitbrengen over onze activiteiten en de voortgang bij het implementeren van de principes

AFAM heeft een jaar na de ondertekening de eerste score ontvangen, een overall score van A. Als onderdeel van het selectie-en monitoringsbeleid vraagt AFAM ook de PRI-assessmentscores (PRI: Principles for Responsible Investment) op van de beleggingsmanagers. Voor aandelen wordt per manager gescoord op de volgende categorieën, waarbij de mediaan is vastgesteld op basis van alle ondertekenaars van de PRI:

- Strategie en governance (Mediaan: A);
- Implementatie bij de beursgenoteerde aandelen (Mediaan: B);
- Actief aandeelhouderschap (engagement en stemmen, Mediaan: B).

Van alle externe beleggingsmanagers behaalde 86% het hoogste cijfer (A+) bij de PRI Assessment voor engagement en 66% het hoogste cijfer (A+) voor stemgedrag. Een kleine minderheid van de fondsen behaalde een mediaan score op de laatste categorie. Alle aandelenmanagers scoorden boven de mediaan wat betreft de eerste twee categorieën. Ook de manager van het mandaat, State Street, behaalde de hoogste scores voor de eerste twee criteria.

Bij de obligatiemanagers zijn alleen de eerste twee categorieën van toepassing omdat engagement en stemmen niet toepasbaar zijn. Alle PRI-assessmentscores van de obligatiemanagers lagen boven de mediaan.

7.3 Scorecard

Ook in het afgelopen jaar is door AFAM aan verdere verbeteringen gewerkt van de ESG-integratie. Zo heeft AFAM in 2020 een ESG-scorecard ontwikkeld voor het selectietraject en monitoring. Van iedere fondsmanager wordt de ESG-integratie in hun beleid en strategie, in het beleggingsproces, actief aandeelhouderschap en monitoring en verslaglegging in kaart gebracht en wordt een score toegekend aan de manager. Hiermee wordt op continue basis beoogd om alleen die fondsen te selecteren die wat betreft ESG goed presteren en om de managers te stimuleren zich verder te verbeteren.

Bij de onderzochte aandelenfondsen waren de scores tussen 3,26 en 4,00 (op een schaal van 0 tot 4). Dit betekent dat de meeste managers tot de categorie 'Leaders' behoren. In 2021 zal de scorecard volledig geïmplementeerd worden.

7.4 Groene obligaties

Een groene obligatie is een obligatie die wordt uitgegeven om kapitaal aan te trekken voor milieuprojecten, zoals beperking van de CO₂-uitstoot. Het pensioenfonds heeft in 2021 besloten om in de matching portefeuille ook te beleggen in groene (staats)obligaties. Uitgangspunt hierbij is dat de risicorendementsverhouding minimaal gelijkwaardig moet zijn aan 'reguliere' staatsobligaties. Deze toevoeging zal op 'natuurlijke' momenten plaats vinden om extra transactiekosten te voorkomen. Om te bepalen of een groene obligatie betreft hanteert het pensioenfonds de "Green Bond Principles" van de International Capital Market Association.

8. Klimaat

8.1 Klimaat

In het Klimaatakkoord van Parijs is in 2015 afgesproken dat de opwarming van de aarde wordt beperkt tot minder dan twee graden Celsius ten opzichte van het pre-industriële tijdperk. Het streven is om de opwarming beperkt te houden tot anderhalve graad. Ook Provisum wil bijdragen aan het behalen van deze doelstelling. Dit niet alleen vanuit het maatschappelijk belang, maar ook uit "eigen belang". Veranderingen in het klimaat brengen potentieel grote risico's op een negatief effect op de waarde van de beleggingen met zich.

Het CO₂-risico als financieel risico omvat twee belangrijke aspecten, namelijk de transitierisico's en de fysieke risico's van klimaatverandering. Het transitierisico komt met name voort uit veranderingen van de klimaatanpakken van bedrijven, de daarbij behorende economische waardeketen, veranderingen van technologieën en bedrijfsbesluiten die impact kunnen hebben op financiële portefeuilles. Fysieke risico's zijn zaken zoals overstromingen en extreme weersomstandigheden.

AFAM heeft als medeondertekenaar van het Klimaatakkoord in samenwerking met MSCI een eerste inventarisatie gedaan van de CO₂-voetprint van de aandelen- en obligatieportefeuille van Provisum. De inventarisatie is uitgevoerd met behulp van een raamwerk dat wordt aanbevolen door de ondertekenaars van het Nederlandse Klimaatakkoord. Voor de rapportage wordt gebruik gemaakt van de methodologie van het Partnership for Carbon Accounting Financials (PCAF), waar AFAM zich in 2020 bij heeft aangesloten. Voor het vervolg worden de zgn. scope 1, de directe CO₂-uitstoot veroorzaakt door eigen bronnen binnen de organisatie (zoals de uitstoot door eigen gebouw-, vervoer- en productie-gerelateerde activiteiten) en scope 2, de indirecte uitstoot van CO₂ door opwekking gekochte en verbruikte elektriciteit of warmte (bijv. de organisatie gebruikt deze energie intern, maar wekt deze niet intern op) in aanmerking genomen.

8.2 CO₂-uitstoot

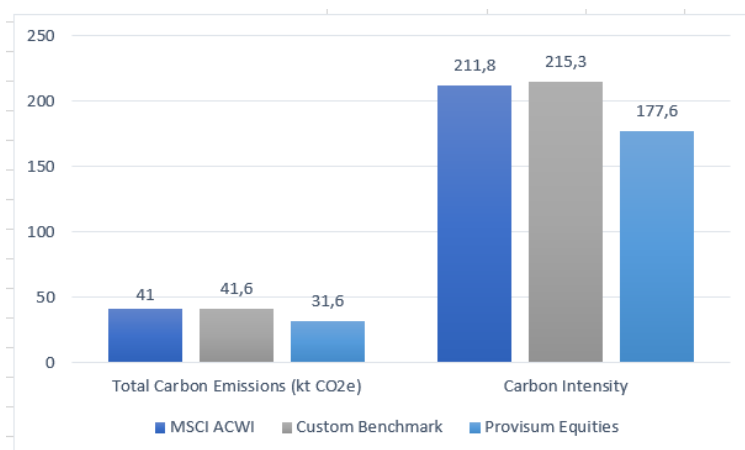
Om de CO₂-uitstoot te meten worden twee maatstaven gehanteerd,

- de hoeveelheid kilo tonnen (1.000) CO₂-uitstoot van de portefeuille. Hierbij wordt het deel van CO₂-uitstoot van ondernemingen waarin het fonds een belang heeft in aanmerking genomen. Bezit Provisum bijvoorbeeld 0,2% van de aandelen van de onderneming, dan wordt ook 0,2% van de CO₂- uitstoot van die onderneming aan het fonds toegewezen. Zo was de gemeten hoeveelheid uitstoot in 2020 van de aandelenportefeuille 36.600 ton CO₂.

- de hoeveelheid CO₂-uitstoot gerelateerd aan de omzet van de ondernemingen. Dit geeft een indruk van de CO₂-intensiteit van de portefeuille. Hoeveel CO₂- uitstoot heeft een onderneming nodig voor een bepaalde hoeveelheid bedrijfsomzet? Vervolgens wordt de gemiddelde CO₂-efficiëntie van alle ondernemingen waarin wij beleggen bij elkaar geteld om tot de voetafdruk van de hele portefeuille te komen. Ook hier geldt, niet iedere onderneming weegt even zwaar mee. Dit hangt af van hoe groot het belang is van de onderneming in onze portefeuille is. De ondernemingen waarin wij veel beleggen, tellen dus zwaarder mee. De CO₂-uitstoot op basis van dit criterium wordt uitgedrukt in een CO₂-emissiefactor, de eenheid van dit kengetal. Voor de aandelenportefeuille was dit 177,6.

Beide resultaten zijn vergeleken met de algemene index MSCI ACWI en de door het fonds gehanteerde benchmark inclusief uitsluitingen. De resultaten van de vergelijkingen waren als volgt.

Aandelen

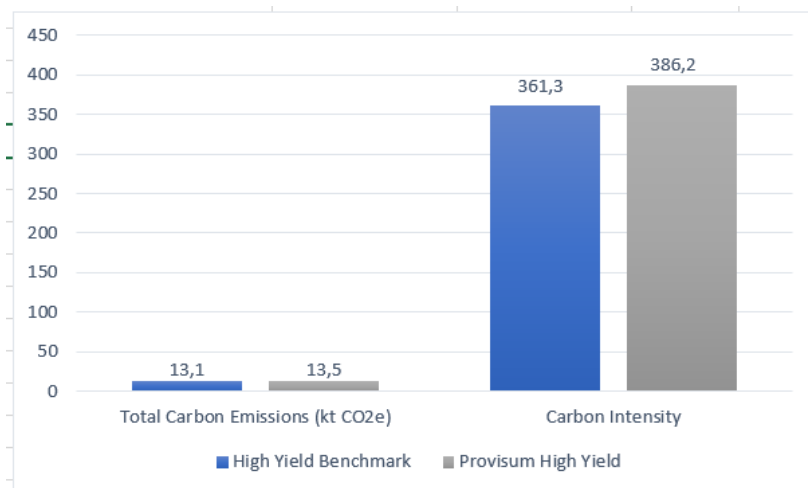
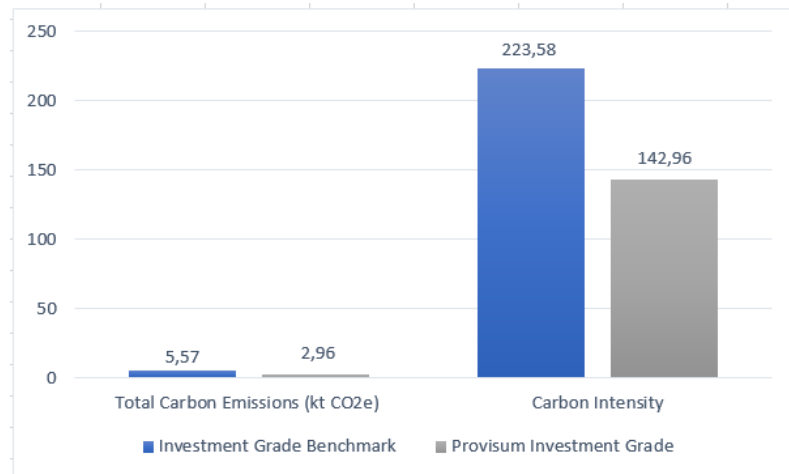

De CO₂-bijdrage van de aandelenportefeuille is over het algemeen lager dan die van de benchmark. Dit is het resultaat van een selectie van externe managers door AFAM.

Obligaties

Binnen obligaties zijn de Investment Grade-portefeuille en de High Yield-portefeuille bekeken. De CO₂-intensiteit van de staatsobligaties is buiten beschouwing gelaten. Dit komt met name door de beperkte beschikbaarheid van data, maar ook omdat de methodologie voor het op de juiste wijze toekennen en meten van CO₂-emissies voor landen nog niet goed is ontwikkeld. De CO₂-emissie van de Investment Grade-portefeuille is aanzienlijk lager dan die van de benchmark. De High Yield portefeuille heeft een uitstoot die iets hoger ligt dan of gelijk is aan die van de benchmark.

Onroerend goed

Via het lidmaatschap van GRESB heeft AFAM de beschikking over de uitstootgegevens van fondsen. Als deze informatie niet beschikbaar is, is de gemiddelde uitstoot genomen van het deel van de portefeuille waar wel rapportages over zijn. Voor het overige gedeelte is er voor de directe beleggingen een schatting gemaakt op basis van het aantal vierkante meter en het energieverbruik. Bijna alle fondsen in de portefeuille van Provisum doen verslag van hun uitstoot.

Total Emissions Provisum Real Estate in tCO ₂	1,215.27
Per million invested	10.67
Coverage	99.90%

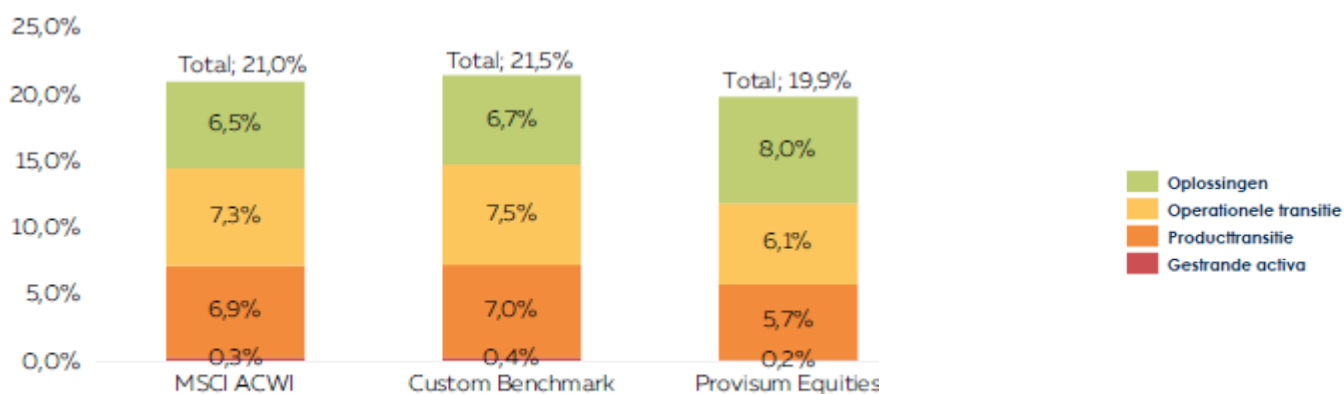
8.3 Klimaattrisico's

Met gegevens van MSCI is een Carbon Transition Risk-beoordelingskader opgesteld. Dit kader stelt vast welke bedrijven potentiële winnaars en verliezers in de verschillende sectoren zijn door de mate en het management van de risico's en kansen van bedrijven vast te stellen in relatie tot de transitie naar een koolstofarme economie. Er worden vijf categorieën met de belangrijkste risico's en kansen waar bedrijven in de transitie waarschijnlijk mee te maken krijgen gehanteerd:

1. Oplossingen: de mogelijkheid om te profiteren van de groei van koolstofarme producten en diensten.
2. Neutraal: beperkte blootstelling door een laag CO2-transitierisico. Bedrijven in deze categorie lopen nog wel risico's door bijvoorbeeld het uitlenen van geld.
3. Operationele transitie: een lagere winstgevendheid van bedrijven als gevolg van hogere operationele en kapitaalkosten door CO2-heffing en investeringen in maatregelen om de CO2-emissie te verlagen.
4. Producttransitie: een afgenomen vraag naar koolstof-intensieve producten en diensten. Of een bedrijf een winnaar of verliezer blijkt, hangt af van het vermogen om de productportefeuille te verschuiven naar een koolstofarme productie.
5. Gestrande activa: de mogelijkheid dat materiële of natuurlijke activa 'stranden' als gevolg van wetgevende, markt- of technologische krachten die volgen uit de transitie naar een koolstofarme economie.

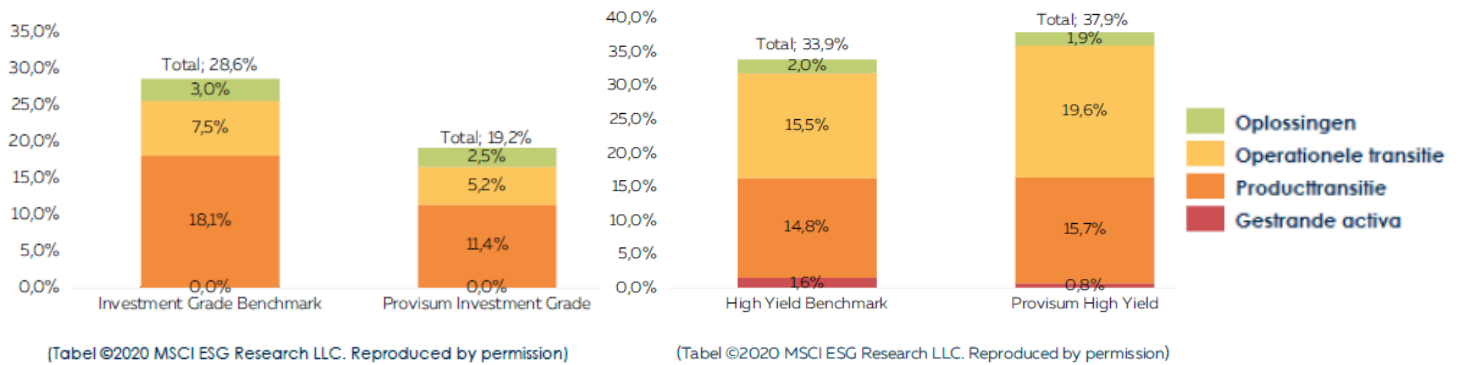
Hieronder wordt een overzicht van de aandelen- en obligatieportefeuilles gegeven op basis van deze maatstaven, waarbij de neutrale categorie (de grootste categorie) buiten beschouwing is gelaten.

Aandelen

(Tabel ©2020 MSCI ESG Research LLC. Reproduced by permission)

Obligaties

Deze maatstaven moeten inzicht geven in het deel van de portefeuille dat is blootgesteld aan potentiële risico's van klimaatverandering of bijdragen tot oplossingen. Het fonds zal zich dit jaar samen met AFAM richten op het ontwikkelen van een visie op de gegevens en het beleid dat rond deze inzichten kan worden opgezet. Naar de resultaten kijkend is het bemoedigend om te zien dat de risico's van de gestrande activa van de portefeuilles zowel in aandelen als in vastrentende waarden lager zijn dan de benchmark.

9. Impact beleggingen

Bij deze vorm van beleggen wordt niet alleen een financieel rendement, maar ook bepaalde vormen van maatschappelijk rendement nagestreefd door bij te dragen aan het oplossen van sociaaleconomische of milieuvraagstukken. Problemen die zich bij deze categorie nu nog voordoen zijn o.a. het onvoldoende beschikbaar zijn van gestandaardiseerde manieren om de bereikte impact te meten en met welk risicoprofiel dit gerealiseerd wordt.

Het fonds voert (nog) geen beleid inzake impact beleggen. Wel is per ultimo 2020 voor 6,1% van de aandelenportefeuille in impactfondsen belegd. Voor de classificatie als impact beleggingsfonds is een combinatie van criteria van AFAM zelf en van Impact Management Project (IMP) gehanteerd. IMP is een globaal netwerk dat zich inzet om standaarden voor het meten en managen van impact beleggingen te formuleren en te promoten.

10. Onroerend goed

Voor onroerend goed gelden in het algemeen andere instrumenten. Er wordt onderscheid gemaakt tussen direct onroerend goed, investeringen door het fonds zelf in winkels in Nederland en indirect onroerend goed beleggingen via fondsen.

10.1. Direct onroerend goed

Om de duurzaamheid van het direct gehouden onroerend goed te meten wordt gebruik gemaakt van het internationaal toegepaste meetinstrument BREEAM (Building Research Establishment Environmental Assessment Method). Hiermee wordt door een onafhankelijke, gecertificeerde

expert de duurzaamheidskwaliteit van het onroerend goed vastgesteld, waarop vervolgens actie ondernomen kan worden om de kwaliteit te verbeteren.

De BREEAM-evaluatie en certificering is toegepast op vijf gebouwen in de direct onroerend goed portefeuille van Provisum. Eén van de gebouwen heeft een score 'Good', twee gebouwen hebben een score 'Acceptable' en twee gebouwen hebben een score 'Pass'. Het bestuur heeft het initiatief goedgekeurd om de BREEAM-score van vier gebouwen uiterlijk 31 december 2025 op 'Good' uit te laten komen. De andere gebouwen in de portefeuille zullen in 2021 gecertificeerd worden.

10.2. Indirect onroerend goed

Om de onroerend goedbeleggingsfondsen te toetsen op hun verantwoord beleggingsbeleid zijn de principes van het fonds vertaald naar een aantal toetsingscriteria. De criteria zijn:

- Het fonds belegt bij voorkeur in onroerend goed fondsen die de UNPRI hebben ondertekend;
- Het uitsluitingenbeleid (zie aandelen- en obligatiebeleggingen) is onverkort van toepassing op de huurders van het onroerend goed;
- Het fonds belegt uitsluitend in fondsen die deelnemen aan de "Global Real Estate Sustainability Benchmark" (GRESB) en het oogmerk hebben om in de overall score beter te presteren dan het gemiddelde van de peer groep;
- Zolang het fonds nog geen 4 Green Stars-waardering heeft, heeft het een verbetering laten zien van de overall rating ten opzichte van het jaar daarvoor.

Indien niet aan de laatste twee criteria wordt voldaan zal de Beleggingscommissie met AFAM in overleg treden over een verbetertraject met als uiterste remedie een beëindiging van de investering in het fonds. De vastgoedfondsen van Provisum behaalden in 2020 een goede GRESB-beoordeling.

De portefeuille ontving een gemiddelde score van 86, een stijging van drie punten ten opzichte van het resultaat van 2019. De score ligt hoger dan de gemiddelde scores van GRESB en van Europese core-fondsen. Alle fondsen hadden een rating van tenminste 4. Green Stars. Hieronder wordt gerapporteerd in hoeverre de managers voldoen aan de toetsingscriteria.

Real Estate	PRI scores		GRESB scores			Provisum's criteria		
	Strategy & Governance	Implement	2019	2020	Green stars	PRI Signatories	RI Policy	Exclusion policy applicable to tenants
CBRE Global Investors	A+	A	87	83	4	Yes	Yes	No
Goodman European Logistics Fund	n/a	n/a	77	88	5	No	Yes	No
Bouwinvest Residential Fund	A+	A+	84	88	5	Yes	Yes	Fund invests in residential real estate, exclusions out of scope.

In het overzicht is ook weergegeven in hoeverre de fondsen voldoen aan de andere criteria, waarop wordt beoordeeld.

11. Overige ontwikkelingen

11.1. IMVB-convenant

Provisum heeft eind 2018 het Convenant Internationaal maatschappelijk verantwoord beleggen (IMVB) ondertekend. Provisum heeft voor het voor alle pensioenfondsen toepasbare brede spoor gekozen. Met de ondertekening van het convenant onderschrijft Provisum de OESO-richtlijnen en de United Nations Guiding Principles (UNGP). In de periode 2020-2021 dient het convenant geïmplementeerd te worden in het maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid van het fonds. Uiterlijk halverwege 2022 zal er conform de OESO-richtlijnen en de UNGP's over de resultaten van het ESG-beleid dienen te worden gerapporteerd.

Recentelijk heeft het bestuur het beleid inzake maatschappelijk beleggen aangepast en in lijn gebracht met richtlijnen van het IMVB-convenant. In het beleid is nu o.a. opgenomen dat,

- het fonds via haar beleggingen naar (maatschappelijke) lange termijn waardecreatie streeft.

- het fonds periodiek haar aandelen- en obligatieportefeuille screent op (potentiële) negatieve impact op ESG-risico's/ financieel-materiele duurzaamheidsfactoren die van invloed zijn op de beleggingsportefeuille. Bij het screenen van de beleggingsportefeuille worden ook de (potentiële) negatieve impacts op de samenleving en milieu geïdentificeerd conform de OESO-richtlijnen.

- wanneer ondernemingen in de beleggingsportefeuille (potentieel) negatieve impact veroorzaken gebruikt het fonds haar invloed om deze impact te voorkomen en/of te mitigeren en herstel en/of verhaal mogelijk te maken, o.a. via engagement en/of door te stemmen op aandeelhoudersvergaderingen.

De engagement op basis van negatieve impact kent vier doelstellingen:

- De negatieve impact moet worden beëindigd;
- De onderneming moet zorgen voor herstel en/of verhaal voor benadeelden;
- De onderneming moet voldoende maatregelen nemen om toekomstige incidenten te voorkomen;
- De onderneming moet transparant zijn over de genomen maatregelen.

Daarnaast worden er engagement activiteiten op thema's uitgevoerd. Het fonds heeft hierbij aansluiting gezocht bij de thema's die AFAM reeds benoemd had, te weten klimaatverandering, mensenrechten en verantwoord ondernemen. Stuk voor stuk belangrijke thema's in de ogen van het bestuur. Mogelijk dat hier in de toekomst nog thema's aan toegevoegd worden

11.2 Betrokkenheids- en stembeleid

In de wet Financieel toezicht zijn transparantieregels opgenomen ter bevordering van lange termijn betrokkenheid van aandeelhouders conform de Europese Shareholder Right Directive. Pensioenfondsen dienen een betrokkenheidsbeleid te ontwikkelen en dit beleid, de uitvoering daarvan en de hoofdlijnen van hun beleggingsstrategie op hun website openbaar te maken. Daarnaast dienen pensioenfondsen, indien zij gebruikmaken van een vermogensbeheerder bepaalde kernelementen van de overeenkomst met de vermogensbeheerder op hun website

bekend te maken. Voor de uitwerking van deze bepalingen wordt verwezen naar de website, [Stemmen en engagement - Provisum](#).

11.3 SFDR

Met ingang van 10 maart 2021 dient een pensioenfonds op grond van Europese wetgeving, de Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR) aan te geven of zij de belangrijkste ongunstige effecten van beleggingsbeslissingen op duurzaamheidsfactoren meeneemt. Voor de verklaring over duurzaamheid (SFDR) wordt verwezen naar [Sustainable Finance Disclosure Regulation - Provisum](#).

11.4 UNPRI

Een aantal grotere Nederlandse pensioenfondsen en grote pensioenuitvoerders hebben de UNPRI ondertekend. Het bestuur van het fonds heeft besloten om hiertoe nog niet over te gaan. Het bestuur wenst eerst nog meer stappen te zetten in de uitwerking van het beleid en nader onderzoek te doen naar de omvang van de met de ondertekening samenhangende werkzaamheden, alvorens tot ondertekening over te gaan.

11.5. Beleggen in Nederland

Het fonds staat positief tegenover het doen van beleggingen in Nederland. De deelnemers en aangesloten werkgevers hebben baat bij een gezonde Nederlandse economie. Het doen van beleggingen in Nederland kan gezien worden als een invulling van de maatschappelijke verantwoordelijkheid van het fonds. De reikwijdte moet evenwel getoetst worden aan het zorgvuldig beleggen in het belang van de deelnemers, de omvang en mogelijkheden van het fonds en de verwachte impact. Op grond van deze overwegingen belegt het fonds niet specifiek in Nederland.

Disclaimer:

De grootst mogelijke zorgvuldigheid is betracht bij het samenstellen van dit rapport. Echter voor onjuistheden en onvolledigheden met betrekking tot de informatievoorziening, op welke grond dan ook, kunnen de aanleverende partijen, het pensioenfonds en de samenstellers van het rapport op geen enkele wijze verantwoordelijk worden gesteld. Geen enkele aansprakelijkheid wordt aanvaard.

STICHTING PENSIOENFONDS PROVISUM

POSTBUS 7873

1008 AB AMSTERDAM

Jachthavenweg 111

1081 KM Amsterdam

T: 020 – 621 3891

E: pensioenbureau@provisum.nl

W: www.provisum.nl